

УДК 316.75:141.7 (399) "03/14"

Радченко Олександр Віталійович

професор надзвичайний Поморської Академії в Слупську (Польща),
доктор наук з державного управління, професор

ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНІ КОНСТРУКТИ ВІЗАНТІЇ У ДЗЕРКАЛІ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У статті здійснено аналіз основних політико-ідеологічних конструктів Візантійської імперії, передумов і чинників їх виникнення й трансформації як ідейно-теоретичного фундаменту обґрунтування сучасного авторитаризму Путіна, визначено загрози неовізантизму в контексті його трансформації в конструкт «Руського миру» як «двигуна» російської агресії в Україні.

Ключові слова: Візантія, соборність, етатизм, неовізантизм.

Радченко А.В. Политико-идеологические конструкты Византии в современном отражении

Аннотация. В статье осуществлен анализ основных политико-идеологических конструктов Византийской империи, предусловий и факторов их возникновения и трансформации в идейно-теоретический фундамент объяснения современного авторитаризма Путина, определены угрозы неовизантизма в контексте его трансформации в конструкт «Русского мира» как «двигателя» российской агрессии в Украине.

Ключевые слова: Византия, соборность, этатизм, неовизантизм.

Radchenko A.V. The political and ideological instruction of Byzantium in modern reflection

Annotation. The article analyzes the key political and ideological constructs of the Byzantine Empire, preconditions and factors of their origin and transformation in the ideological and theoretical foundation explanations of modern authoritarianism of Putin, determined neovizantizm dangers in the context of its transformation to construct the "Russian World" as the "engine" of Russian aggression in Ukraine.

Key words: Byzantium, collegiality, statism, neovizantizm.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Візантійська імперія була одним із найвпливовіших, найбагатших і найтриваліших за часом свого існування державно-політичних утворень в історії людства, що виникло на руїнах античної Священної Римської імперії, коли спочатку римський імператор Діоклетіан (284–305) офіційно поділив Римську імперію на Східну та Західну частини, а остаточне формування нової самостійної імперії історики датують 330–395 роками, коли Західна Римська імперія впала під

натиском варварів, а в Східній офіційно закріпилося християнство як державна релігія.

До головних надбань політичної думки Візантії можна віднести три основні ідеологічні конструкти:

1) ідею «священної християнської імперії» як знаряддя волі Божої на землі, отже – Богообраної держави, праобразу «небесного царства» на Землі;

2) принцип «соборності» – філософсько-політична концепція, яка охоплює весь устрій життя суспільства, комплекс його морально-етичних норм, що передбачає однотайну моноідейну згуртованість суспільства, держави та православної церкви навколо укріплення «священної православної держави» та поширення її юрисдикції на весь навколишній світ;

3) етатизм (фр. *état* – «державна») – напрямок політичної думки, що розглядає державу як найвищий результат і мету суспільного розвитку й передбачає безперечне нехтуваннями інтересами індивідуума, якщо вони йдуть врозріз із державно-суспільними інтересами.

Особливе місце в цих концептах посідав Константинополь – християнська соборна столиця, побудована на «чистій» від язичництва землі, освячена Богом, а відтак – «Божий град», «Другий Рим», «Новий Єрусалим», покликаний привести людство до «Христового царства». Надзвичайна живучість цих концептів, що живлять собою впродовж майже двох тисячоліть різні форми державного авторитаризму, може бути засвідчена численними спробами московської православної церкви та московських правителів (які від І. Грозного до В. Путіна вважають свою державу правонаступницею Візантії) оголосити Москву «Третім Римом», а відтак – і свій політичний курс як єдино правильний богоохоронюваний шлях дальшого розвитку людства. У такому разі неовізантійська політика Росії Путіна з її відвертою агресією на Донбасі, стародавні ідеологічні конструкти, що отримали новий вияв у концепції «Руського миру», безпосередньо й надзвичайно загрожують самому існуванню незалежної Української держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія обраної наукової проблематики свідчить, що поширена впродовж трьох останніх століть назва «Візантія», власне, ніколи не була її офіційною назвою: правителі й жителі наймогутнішої держави середньовіччя називали себе римлянами (дав.-гр. *romai* – ромеї), а свою державу – Римською імперією (дав.-гр. *Βασιλεία Ῥωμαίων*, *Basileía Romaíon*; лат. *Imperium Romanum*) або скорочено – «Романією» (*Ῥωμανία*, *Romania*). Уперше назви «Візантія», «Візантійська імперія» з'являються у XVII–XVIII ст. у працях німецького історика І. Вольфа (книга «*Corpus Historiæ Byzantinæ*», 1557) та французького Ш. Дюканжа («Історія Візантії», 1680). Нову назву Вольф узяв від старогрецької назви міста Візантій, яке фактичний засновник Візантії римський імператор Костянтин I Великий (лат. *Flavius Valerius Aurelius Constantinus*) 330 року оголосив столицею своєї імперії та перейменував у «Новий Рим», хоча в історії найбільше закріпилася його нова неофіційна назва «Константинополь» (сучасний Стамбул), а стара назви «Візантій» фактично не зустрічається в наукових текстах як визначення столиці однойменної імперії.

Серед візантологів, які так чи інакше торкалися ідейно-політичних конструктів Візантійської імперії, крім названих вище класиків європейської наукової думки (до яких варто додати відомого французького науковця Ш. Діля [2]), можна назвати як російських класиків А. Васильєва [1], Г. Курбатова [5], Ф. Успенського [10], З. Удальцову [9], І. Чичурова [12], так і сучасних європейських дослідників Д. Ангелова [13, 16], М. Гранта [14], Т. Грегорі [15], Т. Райс [8], М. Саксбі [16]. В Україні в цьому дискурсному просторі активно працюють В. Омельчук [6; 7] і Н. Іщук [3]. Проте, як зазначає М. Грант, західна історіологія переважно знехтувала «культурою та історією великої імперії, заснованої Костянтином як новий центр влади на Сході» [14, с. 5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Варто зазначити також, що процеси сучасної трансформації стародавніх візантійських політико-ідеологічних конструктів як пошук певного підґрунтя до нав'язування світові агресивно-експансіоністської «неовізантійської» політики у спеціалізованій літературі висвітлені вкрай недостатньо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження основних політико-ідеологічних конструктів Візантійської імперії, передумов і чинників їх виникнення як ідейно-теоретичного фундаменту обґрунтування сучасного авторитаризму.

Виклад основного матеріалу. На становлення політичного режиму та політичної думки Візантії загалом вирішальний вплив здійснили історичні, політичні, географічні передумови появи наймогутнішої впродовж наступного тисячоліття імперії світу. Якщо Стародавній Рим як історико-політичний феномен виник унаслідок поглинання й переосмислення елліністичної політичної культури за домінування латинської мови та суспільно-політичних відносин, притаманних жителям Апеннінського півострова, то Візантія була певним «поверненням до першоджерел»: з огляду на географічне розташування, тут домінували грецька мова та (що особливо важливо) соціокультурні традиції полісного типу з доволі розвинутими елементами самоврядності не лише в містах-полісах, але й у навколишніх до них сільських поселеннях.

Усе це сприяло розвитку й поширенню у Візантії ремесл, зростання й збагачення значних торгово-ремісницьких груп, представники яких були відносно незалежними й доволі соціально активними. Ці соціальні групи створювали найбільший внутрішній валовий продукт, і закономірно, що саме на них насамперед мала орієнтуватися держава у розбудові своєї внутрішньої політики. Не випадково один із перших (331 р.) указів імператора Костянтина I стосувався надання права громадянам на певну свободу слова, зокрема на висловлювання щодо діяльності місцевих адміністрацій, причому

зауваження громадян в обов'язковому порядку мали бути доведені до відома імператорської вертикалі влади [8]. Цей указ відкрив дорогу бурхливому розвитку міських партій, їх постійній боротьбі та суттєвому впливу партій на суспільно-політичне життя Візантійської імперії.

Новоутворена монархія таким чином поставала шляхом конвергенції внутрішньополісно-самоврядних традицій еллінізму з ієрархічно-централізованим римським правовим порядком. У результаті централізовані органи імперського державного управління були своєрідною надбудовою над широкою мережею елементів самоврядності міських і сільських громад, фактично спиралися на них і делегували їм частину управлінських функцій.

Від Риму Візантія взяла дві провідні політичні ідеї:

1) ідею права як першооснови суспільно-політичних відносин, у яких Закон панує над усіма, включно з імператором;

2) ідею сакральності – «священності» держави. Остання з цих ідей органічно поєдналася з християнством і спричинила до появи концепту «священна християнська імперія» (лат. Imperium Romanum Christianum) як «останньої всесвітньої імперії».

Християнська церква відносно швидко пройшла смугу протиборств внутрішніх течій (православ'я, аріанство, монофізитство, несторіанство та ін.) й боротьби із залишками язичницьких релігій й остаточно утвердилася як офіційна державна релігія в IV столітті.

Новий зміст отримав і стародавній політико-філософський концепт «ойкуменізм» (дав.-гр. οἰκουμένη, від дав.-гр. οἰκέω – «населяю, проживаю»), широко поширений у Священній Римській імперії. Якщо за появи цього терміна (його авторство приписують давньогрецькому географу Гекатею з Мілету) він означав відому грекам частину земної кулі з центром в Елладі, то у візантійському прочитанні Ойкуменою стала зватися християнська – цивілізована – частина світу з центром у Константинополі, покликана нести світло цивілізації в інші – варварські – землі та народи. У цьому Т. Грегорі

вбачає передумови того, що ціле тисячоліття від свого заснування Костянтином Великим 306 року до падіння Константинополя 1453 року Візантія була своєрідним мостом між Сходом і Заходом, між стародавнім і сучасним людством [15].

У результаті політико-ідеологічної та філософської синергії спадщини Стародавньої Греції й Риму з новопосталим християнством у Візантії відбулося фактичне злиття держави та церкви, світського державного та церковного управління, появи філософсько-політичного концепту «симфонія держави та церкви», що передбачав злиття суспільства та держави в єдиному «соборному» державно-церковному організмі. Ця концепція «симфонії» як концепція взаємодоповнюваної єдності влади духовної та влади державної, попри різноманітні зміни її певних акцентів у різні часи, відігравала важливу роль у державно організованому житті людства понад тисячу років. Святенність держави, успадкована від Риму, у християнстві перетворилася не лише на святенність імперії, але й на святенність фігури самого імператора, який вважався «помазаником Божим». За визначенням відомих візантологів М. Саксбі та Д. Ангелова, хоча все це й зумовило в певному сенсі доволі ортодоксальне державне утворення, проте вчені виднаходять свідчення щодо доволі численних випадків візантійського «дисидентства» – ідейного простору підриву «правильної практики» і «правильної віри» у Візантії [16, с. 7].

Вплив полісно-елліністичних суспільно-політичних відносин на формування політичного режиму Візантії часів Костянтина Великого виявив себе в тому, що в абсолютній автократичній монархії (якою за формою й була Візантійська імперія) так і не закріпилася спадковість передання імператорської влади. Така влада набувалася внаслідок офіційної процедури виборів двома найголовнішими «конституційними інституціями» – сенатом і народом та військом. Тільки сам факт обрання імператора наділяв його всією повнотою державної влади та «Божого помазання», тим самим

підкреслюючи виконавчу роль імператорів як магістратів імперії, право яких – віддавати накази, карати й винагороджувати – делегувалося народом і освячувалося Богом. Таким чином, за висновком візантолога І. Чичурова, Візантійська імперія за формою політичного режиму була необмеженою монархією з елементами протоконституціоналізму, могутньою саме через державницьку, етатистську традицію, а не особисту деспотичну владу [12]. На чолі монархічної імперської Візантії був імператор, якого ще називали «автократ» (гр. αὐτοκράτωρ – «самодержець»), або «василевс» (гр. βασιλεύς – «цар»). Та влада монарха попри її «Божественне походження» не передавалася у спадок, а набувалася через вибори найдостойнішого з кола військової та державницької політичної еліти. Лише після того обранець «народу й війська» отримував «Боже помазання».

Важливим соціальним ліфтом слугувала військова справа та служба в органах державного управління. Людина зі самих «низів» могла стати видатним воєначальником, політиком або «багатієм-олігархом» і вже з цієї посади – навіть імператором. Так, імператор Михайло II починав своє сходження на трон з військового найманця, Михайло IV був звичайним мінйялом, а прославлений імператор Василь I походив із селян і свою кар'єру вибудовував на різних державних посадах [10, с. 213].

На основі всебічного аналізу наукових джерел можна визначити, що політична думка Візантії формувалася як синтез трьох основних передумов:

- 1) давньогрецько-елліністичного устрою суспільно-політичного життя;
- 2) традицій римського права та державності;
- 3) християнства в його православному варіанті.

Однак, на нашу думку, з позицій сьогодення, першочергового розгляду варті саме такі ідеологічні конструкти, зароджені Візантією, як етатизм і соборність. Важливість такого розгляду пояснюється тим, що ці конструкти не лише існують у політичному просторі сьогодення, але й продовжують впливати на процеси державотворення та суспільного розвитку. У політичній

науці етатизм означає політичну ідею та політичну практику державного контролю різних сфер соціального життя – економічної, соціальної, політичної, культурної або кожної з них до певної міри. Етатизм позиціонується як протиположність анархізму та індивідуалізму і є фундаментальною цінністю ідентитарного (колективістського) суспільства, яке має беззаперечний пріоритет над особистістю. Етатизм може приймати різні форми – від монархізму до тоталітаризму, але завжди розглядає людину як гвинтик державної машини.

Візантія є, по суті, вітчизною етатизму. Саме тут отримала тисячолітню політичну практику ідея підкорення інтересів кожної людини (включно з найвищою посадовою особою – імператором) інтересам державно-церковного дуумвірату. Держава була для людини батьком – турботливим, грізним, справедливим, а навзамін вимагала покірливості, добромисності, пасивного очікування та невтручання у «вищі справи» соціального управління.

Так, етатизм як зверхність держави над всіма сферами суспільного життя у згаданого вище Фотія постає «ідеальним станом» і позначається зокрема поняттям *κοσμιότης* тобто «краса», що створюється стрункістю, упорядкованістю, чинністю державного ладу, що функціонує в гармонії з християнською вірою та неподільною думкою суспільства як «цільного суспільного організму» (Фотій. Послання Михайлу Болгарському). При цьому з погляду «історичної парадигми» К. Хвостова зазначає, що «порядок» у Візантії мав характер сакральний і мав одночасно й інше трактування – «ієрархія», за таким баченням упорядковане життя – це життя в умовах державної ієрархії, у підпорядкуванні всіх сфер життєдіяльності людини встановленим ієрархічним відносинам [11, с. 35]. У координатах етатизму навіть «більшу відповідальність за несправедливість несе не безпосередній винуватець, а той, хто не зупиняє таку несправедливість; імператор мусить прислухатися до скарг потерпілих від несправедливості,

бо останнім, якщо вони не знайшли захисту в государя, залишається лише сподіватися на помсту Бога» («Учительні глави» Василя I) [12].

Історична живучість етатизму полягає в тому, що він придушує свободу, приватні інтереси підпорядковує суспільним, проте дозволяє сконцентрувати ресурси на тих чи інших стратегічних напрямках державотворення (створення могутньої армії або флоту, індустріалізація, освоєння космосу тощо). Так, принцип етатизму було закладено М. Ататюрком у Конституцію Туреччини (1937) як офіційну доктрину. За історично нетривалий час така політика призвела до прискореного розвитку турецької економіки, і лише в повоєнні часи Туреччина відмовилася від використання етатизму у внутрішній політиці.

Етатизм є взаємодоповнюваним ідейно-політичним компонентом ще одного породження Візантії – соборності. Якщо соціальним тлом етатизму є радикальне проникнення держави в усі сфери суспільного життя, то соціальним тлом соборності є таке ж радикальне проникнення релігії, тотальна християнізація політики, утвердження християнської імперії та перетворення християнства на єдину, державну ідеологію. Оскільки ж у Візантії державні органи та церковні інституції були монолітним владним дуумвіратом, то етатизм і соборність були тут аналогічним ціннісним дуумвіратом, фундаментальною цінністю політичного устрою імперії.

Соборність закладено вченням Е. Кесарійського. У нього це певна «симфонія» віри, церковних інститутів, держави, суспільства та дій і помислів кожного жителя імперії – від простолюдина до чиновника й самого імператора. Концепт «соборності» постає як центральна складова візантійсько-православного вчення про суспільство, яке уособлює «священну християнську державу» як найоптимальнішу модель колективного життя. При цьому власне «соборність» має два виміри – внутрішньоцерковний і зовнішньосуспільний. У першому з них вона стосується власне православної церкви й означає таке:

- православна церква єдина проповідує повну істину;
- у географічному сенсі осягає весь Всесвіт й відтак охоплює всі людські спільноти, не беручи до уваги расову, класову, соціальну тощо приналежність людини;
- взаємодіє зі всією повнотою людської моральності як у позитивному, так і в негативному виявах.

У другому (зовнішньосупільному) вимірі соборність постає як духовне, культурне, політичне тощо злиття людей у єдине «супільне тіло» для спільного виживання. Як зазначає Н. Іщук, у результаті домінування соборності людина вважала себе частиною світу та колективу й не уявляла свого життя поза межами колективу, відтак ідентифікувала себе лише завдяки належності до певної соціальної групи. Це призвело до того, що поступово соборне світосприйняття почало наповнювати всі аспекти людського життя, а індивідуалізм був скоріше прикладом «антиповедінки», ніж нормою співжиття православної спільноти [3, с. 95].

Соборність розглядалася візантійськими мислителями як найвища форма «єдинодумства», що охоплює абсолютно всіх громадян держави включно з імператором, який навіть у відносинах з підданими має підпорядковуватися соборності. Так, у Агапіта (Agapetus. *Expositio capitum admonitoriorum* / Експозиція пересторожних глав) «подібно до того, як золото, перетворюючись у руках митця, залишається золотом незалежно від того, які форму воно набуває, так само імператор, отримуючи владу, залишається самим собою, його природа подвійна: він є подібним Богу, але й рівним до будь-якої людини. Він хоча й вище всіх, проте разом з усіма є рабом Бога; недоступний в силу величі своєї земної влади, він має стати доступним для нужденних».

В імператора Василя I у вже зазначених «Учительних главах» серед повчань майбутнім імператорам також ідеться про те, що імператор має вчиняти так само, як вимагається від чиновників та простолюдинів: «не

берись робити те, за що сам засуджував би інших, бо піддані мають судити справи архонтів; якщо ти будеш дотримуватися цього правила, то досягнеш тим самим два результати: ти і себе вбережеш від осуду, і підданих навчиш... всіляко викручуватись у чесноті; якщо ж ти будеш робити протилежне тому, що кажеш, то совість тобі суддя; а якщо, промовляючи блага, ти й будеш поступати так само, то знайдеш одночасно і свідків, і суддів твого життя, і бездоганних наслідувачів твоєї досконалості».

Отже, візантійська соборність передбачала ідейно-духовну єдність як усередині трьох соціетальних континуумів – суспільства, церкви, держави – так і між ними, забезпечуючи «єдиний» світогляд, мислення, мотивацію соціальних дій у церковному середовищі, державному управлінні та суспільстві. Щодо цього вітчизняний візантолог В. Омельчук зазначає, що «Візантійська Церква як соціогуманітарний і правовий інститут займала важливе місце у виробленні та реалізації державної політики, формуванні правосвідомості підданих імперії. Владний режим з її допомогою забезпечував лояльність мешканців, успішно інтегруючи чужорідні елементи у витворений гуманітарний простір. У структурі цього середньовічного простору саме релігія відігравала для офіційного Константинополя роль своєрідного сакрального маркера стабільності соціально-політичних процесів» [6, с. 15].

Соборність такого типу межує з тоталітаризмом, оскільки не визнає права на думку, що відрізняється від думки всього суспільно-державного організму. Соборність же, помножена на етатизм (коли громадяни у всьому покладаються на державу й не мають бажання брати участь у формуванні й реалізації політики), не просто зумовлює формування тоталітаризму, але й є серцевиною його політичної ідеології. Для соборності й тоталітаризму властиве гасло «Держава – понад усе!», у той час як для демократії ідеалом є «Людина – понад усе!». Соборність формує принципово інше від західноєвропейського розуміння концепту свободи виключно як свободи

духу, але не свободи індивідуального вибору, оскільки індивідуальний вимір є неможливим, адже він за нас вже зроблений Богом, церквою та державою. Тим самим соборність придушує індивідуальну свободу заради «вищої мети» і створює передумови самоусвідомлення суспільства не як спільноти самоцінних індивідумів – етнічних, конфесійних, соціальних, політичних, професійних тощо, а як нерозривної сукупності крихітних частинок єдиного соціального організму як вищої метафізичної реальності.

Слід зазначити, що останнім часом постали спроби деяких держав відновити принципи соборності та етатизму у своїй політиці. Зрозуміло, що деякі науковці вимушені відшукувати для цього відповідні історичні причини та передумови, розгортаються дискусії на зразок «Замкового каменю візантизму» як «історико-правового дослідження причин загибелі Візантії у зв'язку з дискусіями щодо політичного майбутнього Росії» [4]. Причому якщо за часів Візантійської імперії релігія у формі соборності функціонально була потрібна органам державної влади для сакралізації чинної системи суспільних відносин, чітко визначеного управлінського та соціального ієрархічного порядку, сутнісного наповнення чинної системи нормативно-правових актів, етатичного домінування держави над особистістю, то так само й сьогодні відповідно концепт «соборність» потрібен державам авторитарного типу як духовний «замінник» релігії в легітимації власного політичного режиму.

Найбільш загрозливим виявом сучасного етатизму та соборності є фактичне прикриття цими ідеологічними конструктами агресивної загарбницької зовнішньої політики сучасного авторитаризму Путіна під виглядом притаманних цим конструктам ідей «збирання земель», «захисту єдиновірців» (у модифікованому вигляді – «захисту Руського миру»).

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи, наведемо слова французького візантолога Ш. Діля: «Візантія створила блискучу культуру, напевне, найблискучішу, яку лише знали середні віки, безперечно єдину, яка

до XI ст. існувала у християнській Європі. Константинополь залишався протягом багатьох століть єдиним великим містом християнської Європи, не знав собі рівних за пишнотою. Своєю літературою та мистецтвом Візантія виявляла значний вплив на народи, що її оточували. Від неї залишилися пам'ятники та величні твори мистецтва, що показують нам весь блиск візантійської культури. Тому Візантія займала в історії середніх віків значне і, варто сказати, заслужене місце...» [2].

На нашу думку, найважливішим внеском політичної теорії та практики Візантії в загальносвітову історію політичної думки також можна вважати так звану «реконкісту» – майже тисячолітнє збереження античних поглядів на побудову правової системи держави й передання їх мислителям епохи Відродження. Цінність політичної думки Візантії у сфері взаємовідносин права та держави полягає в тому, що саме на візантійських державно-правових джерелах з часом постає концепція правової держави.

У той же час у ціннісному сенсі візантійська теорія принесла й до сьогодні живучі ідейні конструкції етатизму та соборності, що продовжують обґрунтовувати різного роду автократичні політичні режими й легітимізувати прагнення цих режимів до певної ціннісної, політичної й навіть територіальної експансії.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому плануємо здійснити дослідження аналізованих вище процесів, які відбувалися в умовах наступних історичних епох.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильев А. История Византийской империи [Текст]: от начала Крестовых походов до падения Константинополя / А. А. Васильев; вступит. ст., примеч., науч. ред. пер. с англ. яз. и именной указ. А. Г. Грушевого. – Санкт-Петербург: Алетей, 2013. – 581 с.
2. Диль Ш. Византийские портреты [Электронный ресурс] / Шарль Диль; Пер. М. Безобразовой. – Москва: Litres, 2016. – 557 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://royallib.com/read/dil_sharl/vizantiyskie_portreti.html#0
3. Іщук Н. Соборність та етатистські інтенції візантійської ідеології / Н. В. Іщук // Вісник Національного авіаційного університету. Сер.: Філософія. Культурологія. – 2014. – № 2. – С. 94-98.

4. Козлачков А. Замковый камень византинизма [Текст]: историко-правовое исследование причин гибели Византии в связи с дискуссиями о политическом будущем России / А. А. Козлачков. – Москва: Зерцало-М, 2012. – 207 с.
5. Курбатов Г. Ранневизантийские портреты: К истории обществ.-полит. мысли / Г. Л.Курбатов; ЛГУ. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1991. – 270 с.
6. Омельчук В. Симфонія влад у політико-правовій моделі Візантійської імперії / В. В. Омельчук // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – С. 14-19.
7. Омельчук В. Нормативно-правове забезпечення державно-церковних взаємин у Візантійській імперії [Текст]: монографія / Володимир Омельчук. – Київ: Золоті ворота, 2014. – 575 с. – (Світові традиції державного управління; вип. 3). – Бібліогр.: с. 482-575.
8. Райс Т. Византия = Everyday Life in Byzantium: быт, религия, культура / Тамара Т. Райс; [пер. с англ.: О. О. Дмитриевой]. – Москва: Litres, 2015. – 6338 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.e-reading.club/bookreader.php/1004894/Rays_Tamara_-_Vizantiya._Byt_religiya_kultura.html
9. Удальцова З. Италия и Византия в VI веке [Текст] / З.В. Удальцова – Москва: – Рипол Классик, 2013. – 552 с.
10. Успенский Ф. История Византийской империи / Ф. И. Успенский. – М. АСТ: Астрель, 2011. – 637 с. – (Серия: "Классики и современники")
11. Хвостова К. Византийская цивилизация как историческая парадигма / К. В. Хвостова. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2009. – 206 с.
12. Чичуров И. Политическая идеология средневековья: Византия и Русь / И. С. Чичуров. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vizantia.info/docs/177.htm>
13. Angelov D. Imperial Ideology and Political Thought in Byzantium, 1204-1330 / Dimiter Angelov – Cambridge: Cambridge University Press, 2007 – 453 p.
14. Grant M. From Rome to Byzantium: The Fifth Century AD / Michael Grant – London; New York: Routledge, 2015. – 224 p.
15. Gregory T. A History of Byzantium / Timothy E. Gregory – John Wiley & Sons. – 2010. – 455 p.
16. Saxby M., Angelov D. Power and Subversion in Byzantium / Michael Saxby, Dimiter Angelov – London; New York: Routledge, 2016. – 316 p.

Statement of the problem. The Byzantine Empire was one of the strongest and richest state and political structures in history. It emerged from the ruins of the Roman Empire, when she was divided into Eastern and Western parts.

Urgency. The main achievements of Byzantine political thought include the idea of sacred Christian empire; the principle of collegiality – philosophical and political concept that implies unity of society, the state and the Orthodox Church and spread to the entire world; estatism – the direction of political thought, considering the state as the highest result and purpose of social development and neglects the interests of the individual.

A special place in these concepts occupied Constantinople - the capital of the Christian cathedral, consecrated by God, but because - God degrades, the second Rome, New Jerusalem, called to lead humanity to Christ's kingdom. This fed for nearly two millennia, various forms of authoritarianism, numerous attempts Orthodox Church of Moscow and the Moscow rulers declare Moscow Third Rome, and therefore its policies as the only right way for further development of mankind.

The purpose of the article – a study of the major political and ideological constructs Byzantine Empire, assumptions and factors of their occurrence.

Our task was to study – to explore the ancient Byzantine political and ideological constructs as the ideological and theoretical foundation for the modern study of authoritarianism.

Summary. Ancient Rome emerged as a historical and political phenomenon due to absorption and reconsideration of Hellenistic culture of political domination of Latin and socio-political relations. In Byzantium is dominated by Greek and socio-cultural traditions with relatively advanced elements of self-government.

Conclusions and outcomes. The most important contribution to political theory and practice of Byzantium in the global history of political thought can be considered the preservation of ancient views on building a legal system and tradition of thinkers of the Renaissance. However Byzantine theory and ideas brought used autocratic political regimes.